

CASOVÝ FOND ŘÍDÍCÍCH PRACOVNÍKŮ V ZEMĚDĚLSTVÍ A JEHO SEZÓNÍ PROMĚNY

L. Lopata

LOPATA, L. (Vysoká škola zemědělská, Praha - Suchdol): *Časový fond řídicích pracovníků v zemědělství a jeho sezónní proměny*. Sbor. ÚVTIZ - Sociol. Zeměd., 17, 1981 (2) : 107-120.

Oblast hospodaření s časem se u řídicích pracovníků v zemědělství vyznačuje zvýšenými časovými nároky na řídicí činnost, značně přerůstávajícími z rámce všedních dnů do závěru týdenního cyklu, dále časovou tísní při plnění mimopracovních povinností a z hlediska zvyšujících se mnohostranných nároků na řídicího pracovníka i výrazným nedostatkem volného času. A tak sféra volného času již z kvantitativního hlediska nemůžeme v současné době v plné míře plnit vzrůstající požadavky na řídicí pracovníky v zemědělství, a to jak v oblasti obnovy tělesných a duševních sil, tak i v oblasti vzdělávání spolu se zvyšováním kvalifikace, natož aby mohla být téžiskem mnohostranného rozvoje osobnosti řídicího pracovníka.

struktura časového fondu; řídicí činnost; rozvoj osobnosti

Nastupující vědeckotechnická revoluce vede k výrazným přeměnám ve sféře práce i v celkových podmínkách života dnešního člověka. Procesy určující postavení člověka ve výrobě vyvolávají změny v rozsahu a formách vzdělání, v dosahu a hodnotě individuálního rozvoje. Za této situace, ve které v nebývalé míře stoupají mnohostranné nároky na člověka, vzrůstá i úloha času. Hospodaření s touto hodnotou se stává jedním z prvořadých úkolů dneška.

Analýza struktury časového fondu řídicích pracovníků v zemědělství prokázala nepříznivé relace mezi pracovním, mimopracovním a volným časem (Lopata, 1979). Řídicí pracovníci JZD disponují podstatně méně výhodným uspořádáním časového fondu než pracovníci státních statků a SZP (Lopata, 1980). Trvale působícím rysem řídicí práce v zemědělství, výrazně ovlivňujícím strukturu časového fondu je sezónnost, způsobující nepravidelnosti životního rytmu, zhoršující možnosti plánování pracovních i mimopracovních aktivit.

Současná vývojová etapa našeho zemědělství se vyznačuje prudkou akcelerací vědeckotechnického pokroku ve všech oblastech zemědělské výroby a výraznou dynamikou rozvoje výrobních sil. V rámci tohoto procesu se uplatňuje koncentrace a specializace, vznikají kooperační a integrační vazby v zemědělství samém i mezi zemědělstvím a zpracovatelským průmyslem. Ve výrobně ekonomické, organizační i sociálně politické struktuře zemědělských podniků se prosazuje řada změn, které výrazně mění podmínky pro řídicí činnost. Proto je nutné hlouběji studovat dosah těchto změn, a to mimo jiné i z časových hledisek a získat tak podklady pro vytváření předpokladů k přechodu od extenzivních forem k intenzivním a efektivním formám řízení.

Zemědělské prostředí bylo odjakživa charakterizováno přirozenou rytmicitou přírodních dějů, která v minulosti determinovala temporalitu životního způsobu lidí na vesnici. Proto hlubší sledování této problematiky v dnešních podmínkách, ve

kterých do zemědělského prostředí pronikají průmyslové prvky spolu s umělými časovými rytmy (vícesměnné provozy), nám umožní sledovat proměny časové dimenze na vesnici. Současně s proměnou časových podmínek života na dnešní vesnici se začínají ve sféře práce i v době mimopracovní uplatňovat všestranně se zvyšující požadavky na řídicí pracovníky v zemědělství. Proto je nutné věnovat pozornost i oblastem, které s výkonem řídicí funkce bezprostředně nesouvisejí, ale přispívají k regeneraci fyzických a duševních sil, zvyšují celkovou odolnost a psychofyzickou zdatnost, směřují k zajištění celkově vyváženého rozvoje osobnosti řídicího pracovníka. A to zejména proto, že postupnou racionalizací nebude možné plně odstranit negativní rysy řídicí činnosti, jako např. nadměrné vypětí se sezónním přetížením, konfliktní situace apod. Z toho vyplývá důležitost zaměření na sféru mimopracovního a volného času, ve které kromě hledání možností zkracovat časové nároky mimopracovních povinností můžeme rovněž studovat možnosti ke zdokonalování časových podmínek pro rozšiřování komponent sloužících k odpočinku a regeneraci sil i pro mnohostranný a vyvážený rozvoj osobnosti řídicího pracovníka.

METODY

Úlohou času v životě dnešního člověka a společnosti se zabývá celá řada vědních oborů, zejména některé vědy společenské. Ty nás informují mj. i o tom, že čas ve smyslu časové charakteristiky činnosti je jedním z významných prostředků analýzy sociální skutečnosti, kterým je možné zjišťovat údaje o způsobu života jednotlivců i celých skupin obyvatelstva. Využití této techniky je dnes již neodmyslitelným postupem při výzkumech zaměřených na efektivnost využívání času.

Kategorizace časového fondu

S ohledem na potřeby našeho výzkumu jsme časový fond kategorizovali na pracovní, mimopracovní a volný čas.

Pracovní čas

1. Vlastní řídicí práce — organizační zabezpečení úkolů, kontrola práce podřízených, administrativní práce, vlastní odborná práce v rámci odborné specializace
2. Příprava na řídicí práci — sebevzdělávání, výchova a školení podřízených
3. Pomocná činnost při řídicí práci — doprava, manuální práce v rámci funkce, schůzování nevýrobní povahy, krátkodobý odpočinek, jídlo, osobní hygiena, zdravotní péče
4. Ztrátový čas — osobní ztrátový čas, technickoorganizační ztráty, čas nepříslušející funkci

Mimopracovní čas

1. Doprava (do zaměstnání),
2. Osobní a rodinné potřeby — domácí práce a pochůzky, ošetřování domácích zvířat, údržba bytu, domu, zahrady — kutění, hygiena a zdravotní péče, péče o sebe, péče o dítě, pomoc příslušníkům rodiny
3. Nezbytné potřeby — spánek, jídlo

Volný čas

1. Tělesný rozvoj — aktivní tělesná výchova, procházky
2. Kulturní rozvoj — veřejná činnost, zájmová činnost aktivní, sebevzdělávání
3. Kulturní odpočinek a zábava — zájmová činnost konzumního charakteru, nečinný odpočinek, vedlejší spánek, návštěvy, hostinec

Terénní šetření

Výzkum se opírá o terénní šetření, které bylo uskutečněno technikou časového snímku na 29 JZD Středočeského kraje (305 respondentů), na 10 OZ Oborového podniků Státních statků v Chebu (180 respondentů) — ve čtyřech obdobích roku;

dále na 13 SZP (214 respondentů) — ve třech obdobích roku. Vlastní šetření v každé fázi postihlo celkem devět dnů (pět dnů všedních a čtyři dny víkendové). Strojové zpracování zahrnovalo 10 980 časových snímků dne ze sektoru JZD, 6480 snímků ze sektoru státních statků a 6120 snímků pracovníků SZP. Vcelku tedy bylo vyhodnoceno 23 580 denních časových snímků.

Šetření proběhlo v těchto časových obdobích:

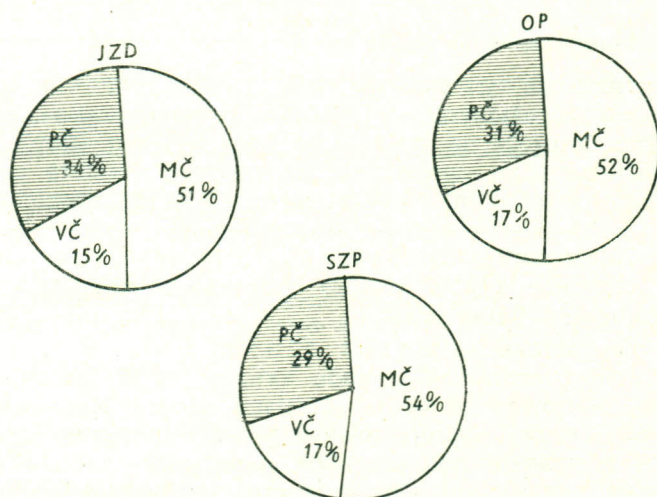
JZD	1. fáze: 8. 5.—16. 5. 1976	u JZD Středočeského kraje
	2. fáze: 7. 8.—15. 8. 1976	
	3. fáze: 9. 10.—17. 10. 1976	
	4. fáze: 22. 1.—30. 1. 1977	
státní statky	1. fáze: 7. 5.—15. 5. 1977	u OP Cheb
	2. fáze: 10. 9.—18. 9. 1977	
	3. fáze: 8. 10.—16. 10. 1977	
	4. fáze: 29. 1.— 6. 2. 1977	
SZP	1. fáze: 5. 6.—13. 6. 1976	u SZP Středočeského a Severomoravského kraje
	2. fáze: ——— ——— ———	
	3. fáze: 30. 10.— 7. 11. 1976	
	4. fáze: 23. 2.—29. 2. 1976	

VÝSLEDKY

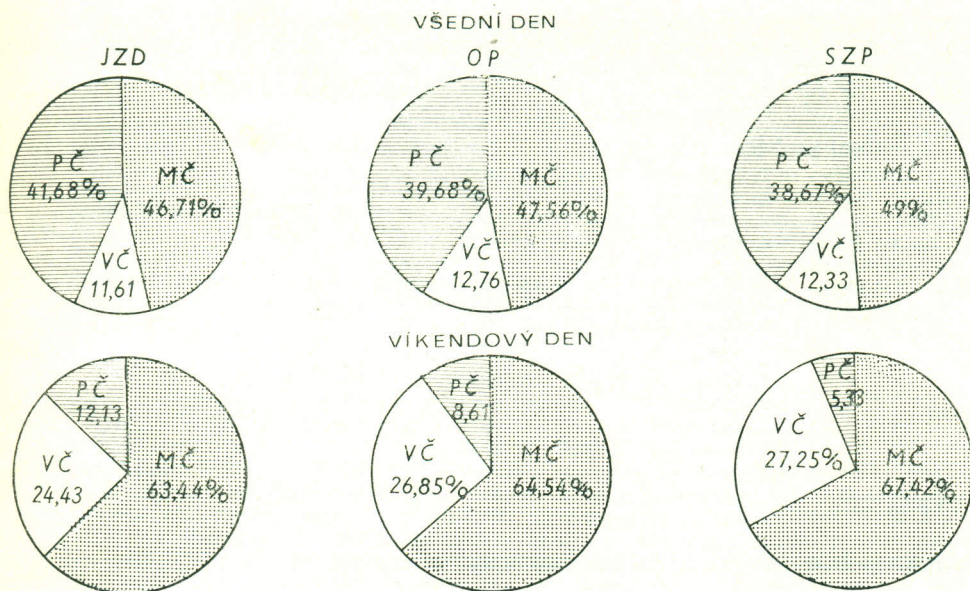
Struktura časového fondu řídicích pracovníků v zemědělství

Z analýzy časového fondu týdenního cyklu (obr. 1) vyplývá, že pracovníci JZD ve srovnání s pracovníky státních statků a společných zemědělských podniků disponují nejméně vhodnou strukturou časového fondu. Pracovníci státních statků, kteří na práci vynakládají méně času, věnují takto získaný čas ze dvou třetin komponentám volného času, kdežto pracovníci SZP, kteří mají pracovní čas nejkratší, převádějí časový zisk víc jak z poloviny do oblasti mimopracovních povinností.

Ve všední den (obr. 2) spotřebují na práci řídicí pracovníci JZD v celoročním průměru plných 10 h, kdežto pracovníci státních statků o ½ hodiny a pracovníci SZP dokonce o ¾ h méně. Dvě třetiny takto získaného času věnují pracovníci státních statků komponentám volného času, kdežto pracovníci SZP složkám mimopracovního času, čímž se množství jejich volného času téměř vyrovnává.

1. Struktura časového fondu řídicích pracovníků zemědělství (v % z týdenního fondu času) — The structure of the time fund of leading workers in agriculture (as % of the week time fund)

2. Struktura časového fondu řídicích pracovníků JZD, oborového podniku (OP) a sdruženého zemědělského podniku (SZP) — The structure of the time fund of leading workers of agricultural co-operative farm, sectorial enterprise (OP), and joint agricultural enterprise (SZP)

Ve víkendovém dni (obr. 2) vykazují největší spotřebu pracovního času opět řídicí pracovníci JZD (téměř 3 h), kdežto pracovníci státních statků o třetinu méně (2 h) a pracovníci SZP dokonce víc pracovního času opět řídicí pracovníci JZD (téměř 3 h), kdežto pracovníci státních statků ze třech čtvrtin na rozšíření volného času, kdežto pracovníci SZP věnují větší část získaného času mimopracovním povinnostem, čímž se opět množství jejich volného času zhruba vyrovnává.

Struktura pracovního času

Analýza pracovního času týdenního cyklu u řídicích pracovníků družstevního a státního sektoru prokazuje vysoký podíl vlastní řídicí činnosti na pracovním čase u obou skupin řídicích pracovníků, současně však upozorňuje na některé důležité rozdíly mezi třemi základními oblastmi i jednotlivými složkami pracovního času u obou skupin (obr. 3). Pracovníci státních statků mají celkově výhodnější strukturu pracovního času, vyznačující se větším zastoupením oblasti vlastní řídicí práce a přípravy na řídicí práci a menším podílem pomocných činností při řídicí práci.

V oblasti vlastní řídicí práce je z časového fondu jí určeného věnována u obou skupin jedna čtvrtina času složce vlastní odborné práce a druhá čtvrtina složce kontroly práce podřízených. U pracovníků státních statků převažuje zejména čas určený administrativním pracem (dvojnásobek času pracovníků JZD), v menší míře je silněji zastoupena složka organizačního zabezpečení úkolů v podniku

1.1.	VLASTNÍ	82,02
	ŘÍDÍCI PRÁCE	84,86
		21,96
	KONTROLA PODŘÍZENÝCH	22,84
		17,56
	ORGANIZAČNÍ ZABEZPEČENÍ ÚKOLŮ V POD.	19,91
		24,42
	VLASTNÍ ODBORNÁ PRÁCE	21,99
		10,66
	NEZBYTNÉ ADMIN. PRÁCE	14,91
		7,42
	ORG ZABEZPEČ. ÚKOLŮ MIMO PODNIK	5,21
1.2.		2,35
	PŘÍPRAVA NA ŘÍDÍCI PRÁCI	3,54
		2,11
	SEBEVZDĚLÁNÍ	3,08
		0,24
	VÝCHOVA A ŠKOLENÍ PODŘÍZENÝCH	0,46
1.3.		11,64
	POMOCNÉ ČINNOSTI PŘI ŘÍDÍCI PRÁCI	9,95
		6,24
	DOPRAVA	5,78
		2,83
	MANUÁLNÍ PRÁCE V RÁMCI FUNKCE	1,44
2.1.		3,99
	ZTRÁTOVÝ ČAS	1,65
		2,99
	ČAS NEPŘÍSLUŠEJÍCÍ FUNKCI	1,08

3. Struktura pracovního času řídících pracovníků JZD a oborového podniku (v % z týdenního fondu pracovního času) — The structure of the work time of the leading workers of agricultural co-operative farm and sectorial enterprise (% of the week time fund)

■ JZD; /// oborový podnik

a nepatrně i složka kontroly podřízených. Řídící pracovníci JZD vynakládají více času na vlastní odbornou práci a pochopitelně i na organizační zabezpečení úkolů mimo podnik.

V oblasti přípravy na řídicí práci, která je dotována neúměrně malým množstvím času u obou skupin, lze pozorovat značnou převahu časových nákladů ve prospěch řídicích pracovníků státních statků, a to jak u složky sebevzdělání, tak i u výchovy a školení podřízených.

Oblast pomocných činností při řídicí práci, které je ve srovnání s předešlou oblastí určeno pětinasobné množství času u pracovníků JZD a zhruba trojnásobné množství u pracovníků státních statků, se vyznačuje zřetelnou převahou času u pracovníků JZD, přičemž největší rozdíl v časových nákladech byl zjištěn u složky manuální práce v rámci funkce (dvojnásobek).

Ztrátové časy, které u pracovníků družstevního sektoru (4 %) představují dvojnásobné množství času než u pracovníků státních statků, vykazují jako časově nejnáročnější čas nepřislušející funkci u pracovníků JZD (3 %), který je dokonce trojnásobkem času pracovníků státních statků.

Struktura mimopracovního a volného času

Analýza mimopracovního času jak ve všední den, tak i ve víkendovém dni (tab. I) ukazuje, že řídicí pracovníci státních statků spotřebují o něco více času na plnění mimopracovních povinností pouze ve víkendových dnech. Obdobně je tomu i ve sféře volného času všedního dne, avšak největší rozdíl ve fondu volného času lze sledovat ve dni víkendovém, kdy pracovníci státních statků mají k dispozici v průměru víc jak o $\frac{1}{2}$ h volného času navíc.

Množství mimopracovního času všedního dne se u obou skupin ve víkendových dnech zvyšuje téměř o polovinu, zatímco fond volného času se u obou skupin víc než zdvojnásobuje. Rozšířený fond volného času však využívají pracovníci v zemědělství většinou k odpočinku, a tak podíl důležitých složek jako např. veřejné činnosti a sebevzdělání ve víkendovém dni ve srovnání se všedním dnem nestoupá, nýbrž naopak klesá (tab. I).

Při analýze struktury mimopracovního času se podle očekávání projeví největší rozdíly při uplatňování kritéria pohlaví.

V oblasti osobních a rodinných potřeb byla u řídicích pracovníků obou skupin zjištěna v rámci týdenního časového cyklu (tab. II) výrazně vyšší spotřeba času než u mužů (o 2 h denně). Časově velmi náročné složky této oblasti zabírají ženám v průměru téměř třetinu denního fondu mimopracovního času. Přitom realizace zmíněných složek si vynucuje vyšší spotřebu času u sektoru JZD, a to u obou pohlaví. Největší rozdíly v převaze vynakládaného času žen byly zjištěny ve složce domácí práce a pochůzky, na níž je určeno ve srovnání s muži u sektoru JZD osminásobné a u sektoru státních statků pětinasobné množství času. Péči o dítě věnují podle očekávání rovněž více času ženy, u sektoru státních statků se rozdíl dokonce rovná dvojnásobku. Na druhé straně muži obou skupin věnují víc jak dvojnásobné množství času údržbě bytu a domu.

V oblasti nezbytných potřeb nejsou již rozdíly tak zřetelné. Spánku*)

*) Je míněn hlavní (noční) spánek. Vedlejší spánek je hlavní součástí složky nečinného odpočinku, kterou řadíme do sféry volného času.

I. Struktura časového fondu řídících pracovníků v zemědělství v průběhu roku (v %) — The structure of the time fund of leading workers in agriculture during the year (in %)

Období		Kategorie a složky časového fondu											
		pracovní čas		mimopracovní čas		volný čas		celkem		sebevzdělání		veřejná činnost	
		1	2	1	2	1	2	1	2	1	2	1	2
Jaro	a	41,6	7,6	47,3	68,1	11,1	24,3	100	100	2,9	2,5	3,1	2,4
	b	37,8	5,7	48,9	68,0	13,3	25,3	100	100	3,4	3,7	1,6	1,9
Léto	a	45,8	23,3	48,8	57,5	9,4	19,2	100	100	1,4	1,4	2,2	1,3
	b	41,5	14,8	46,7	61,6	11,8	23,6	100	100	2,9	2,9	1,9	2,0
Podzim	a	40,8	12,8	46,7	63,0	12,5	24,2	100	100	2,7	2,1	3,2	1,7
	b	39,6	9,2	47,8	65,6	12,6	25,2	100	100	3,7	3,6	2,3	1,1
Zima	a	38,6	5,4	48,0	64,3	13,4	30,3	100	100	4,1	3,1	3,0	2,8
	b	39,6	6,4	47,2	62,6	13,2	31,0	100	100	6,1	5,6	1,6	2,0
Celoroční průměr	a	41,7	12,2	47,7	63,2	11,6	24,5	100	100	2,8	2,3	2,8	2,1
	b	39,6	9,0	47,6	64,5	12,7	26,5	100	100	4,0	4,0	1,9	1,8

1 — všední den; 2 — den pracovního klidu; a — JZD; b — státní statky

II. Struktura mimopracovní doby řídících pracovníků v zemědělství podle pohlaví (z týdenního fondu času) — The structure of the out-of-work time (of the week time fund) available to leading workers in agriculture (men and women)

Kategorie	Oblasti a vybrané složky mimopracovního a volného času	Muži		Ženy	
		JZD	státní statky	JZD	státní statky
Mimopracovní čas	doprava	48 min.	53 min.	49 min.	51 min.
	osobní a rodinné potřeby	2 h 43 min.	2 h 35 min.	4 h 47 min.	4 h 24 min.
	domácí práce a pochůzky	20 min.	27 min.	2 h 50 min.	2 h 40 min.
	údržba domu, bytu, kutění	1 h 18 min.	1 h 5 min.	33 min.	29 min.
	péče o dítě	10 min.	13 min.	18 min.	25 min.
	nezbytné potřeby	8 h 30 min.	8 h 21 min.	8 h 15 min.	8 h 18 min.
	spánek	7 h 15 min.	7 h 11 min.	7 h 18 min.	7 h 23 min.
	jídlo	1 h 15 min.	1 h 10 min.	57 min.	55 min.
	mimopracovní čas celkem	12 h 1 min.	11 h 49 min.	13 h 51 min.	13 h 33 min.
Volný čas	tělesný rozvoj	9 min.	14 min.	10 min.	19 min.
	aktivní tělesná výchova	2 min.	2 min.	0	6 min.
	procházky	7 min.	12 min.	10 min.	13 min.
	kulturní rozvoj	1 h 7 min.	1 h 19 min.	45 min.	54 min.
	veřejná činnost	36 min.	24 min.	22 min.	16 min.
	zájmová činnost aktivní	4 min.	6 min.	2 min.	6 min.
	sebevzdělání	27 min.	49 min.	21 min.	32 min.
	kulturní odpočinek a zábava	2 h 21 min.	2 h 30 min.	1 h 59 min.	2 h 10 min.
	zájmová činnost (konzumní)	1 h 31 min.	1 h 40 min.	1 h 17 min.	1 h 20 min.
	nečinný odpočinek	50 min.	50 min.	42 min.	50 min.
	volný čas celkem	3 h 37 min.	4 h 3 min.	2 h 54 min.	3 h 23 min.

je věnováno zhruba 7¹/₄ h u obou pohlaví. Stolování je však určeno u mužů o čtvrtinu větší množství času.

Analýza struktury volného času v rámci týdenního cyklu (tab. II) ukázala vcelku velmi nízké zastoupení oblasti tělesného rozvoje, jehož hlavní složkou nejsou tělesná cvičení, nýbrž procházky.

Kulturnímu rozvoji, jemuž je z hlediska zvýšené potřeby sebevzdělání a účasti na veřejné práci věnováno neúměrně malé množství času, věnují muži o třetinu více času než ženy. Výjimku tvoří čas určený sebevzdělání u mužů státních statků, kde lze pozorovat vzestupnou

tendenci. Aktivní zájmovou činností se muži i ženy obou skupin řídicích pracovníků zabývají jen výjimečně.

Kulturnímu odpočinku a zábavě je určeno 2 až 2½ h, přičemž mužům zbývá na zájmové činnosti podstatně více času. Čas strávený jako nečinný odpočinek (zejména ve formě vedlejšího spánku) se v průměru přibližuje 1 h denně.

Z toho všeho vyplývá, že mimopracovní doba žen je charakterizována zvýšenou spotřebou času na plnění mimopracovních povinností, což představuje u sektoru státních statků 1½ h a sektoru JZD téměř 2 h denně navíc ve srovnání s muži. Muži obou sektorů disponují o ¾ h delším volným časem.

Dosah sezónnosti na strukturu časového fondu

Od průměrné celoroční desetihodinové spotřeby času na práci všedního dne u řídicích pracovníků JZD se v průběhu roku větší měrou odlišují dvě období — letní, kdy fond pracovního času vzrůstá na 11 h, a zimní, kdy se tento čas krátí na 9¼ h (tab. I). U pracovníků státních statků, kteří ve všední den pracují zhruba o ½ h méně, tj. 9½ h, narůstá fond pracovního času o letní špičce na 10 h, avšak v jarním minimu klesá na 9 h.

Daleko výraznější dosah sezónnosti na sféru pracovního času lze sledovat ve víkendových dnech. Průměrná spotřeba pracovního času se v tyto dny u obou skupin pracovníků silně proměňuje v průběhu roku, a to zejména u pracovníků družstevního sektoru. Řídicí pracovníci JZD vynakládají v letní špičce vůbec nejvyšší množství času na práci — 5½ h, kdežto v jarním období klesá spotřeba času na 1¾ h a v zimě na 1¼ h. Pracovníci státních statků, kteří v celoročním průměru vykazují ve víkendovém dni 2 h pracovního času, zvyšují fond pracovního času v letní špičce na 3½ h; v zimě klesá pracovní čas na 1½ h a na jaře na 1¼ h.

Ve struktuře pracovního času všedního dne (tab. III a IV) můžeme při sledování dosahu sezónnosti na vynakládání času u obou skupin řídicích pracovníků pozorovat výrazné rozdíly ve vegetačním období, v němž pracovníci státních statků věnují vlastní řídicí práci výrazně větší množství času. Rovněž přípravě na řídicí práci je určeno u řídicích pracovníků státních statků větší množství času (kromě jarního období). V jarním období značně převažuje čas na pomocné činnosti při řídicí práci u sektoru JZD.

Ve víkendovém dni (tab. III a IV) jsme zjistili ve struktuře pracovního času velmi výrazné rozdíly, zejména v obdobích pracovních špiček u oblasti vlastní řídicí práce a v celém vegetačním období u oblasti pomocných činností při řídicí práci, přičemž většinou převažují časové náklady u pracovníků JZD.

Ztrátové časy dvojnásobně až trojnásobně převažují v průběhu celého roku u řídicích pracovníků JZD.

Množství mimopracovního času všedního dne (tab. I) se u řídicích pracovníků JZD v průběhu roku proměňuje jen málo. Ročního maxima dosahuje v letním období 11¾ h. Řídicí pracovníci státních statků, kteří celoročně věnují mimopracovnímu času stejné množství času jako pracovníci JZD, nevykazují rovněž zřetelnější sezónní výkyvy. Nejméně mimopracovního času spotřebují v letním období (pracovníci JZD do-

III. Struktura pracovního času v oblasti vlastní řídicí práce u řídicích pracovníků v zemědělství v průběhu roku — The structure of the work time of leading workers in agriculture during the year

Složky oblasti vlastní řídicí práce		Jaro		Léto		Podzim		Zima	
		1	2	1	2	1	2	1	2
Vlastní řídicí práce celkem	a	7 h 52 min.	1 h 20 min.	9 h 18 min.	4 h 42 min.	7 h 30 min.	2 h 32 min.	7 h 37 min.	1 h 5 min.
	b	8 h 2 min.	1 h 13 min.	8 h 40 min.	3 h 8 min.	8 h 1 min.	1 h 57 min.	7 h 39 min.	1 h 19 min.
Organizační zabez- pečení úkolů v rámci podniku	a	1 h 54 min.	13 min.	2 h 10 min.	1 h 14 min.	1 h 22 min.	30 min.	2 h 28 min.	8 min.
	b	1 h 38 min.	10 min.	2 h 23 min.	53 min.	2 h 2 min.	36 min.	1 h 37 min.	12 min.
Organizační zabez- pečení úkolů mimo podnik	a	55 min.	4 min.	48 min.	10 min.	41 min.	6 min.	41 min.	3 min.
	b	29 min.	1 min.	42 min.	8 min.	38 min.	1 min.	21 min.	1 min.
Kontrola práce podřízených	a	1 h 50 min.	35 min.	2 h 45 min.	2 h 3 min.	2 h 5 min.	1 h 13 min.	1 h 20 min.	22 min.
	b	2 h 13 min.	46 min.	2 h 37 min.	1 h 41 min.	2 h 7 min.	58 min.	1 h 18 min.	25 min.
Nezbytná adminis- trativní práce	a	1 h 23 min.	11 min.	1 h	18 min.	1 h 51 min.	11 min.	1 h 6 min.	6 min.
	b	1 h 35 min.	5 min.	1 h 20 min.	12 min.	1 h 5 min.	8 min.	1 h 48 min.	16 min.
Vlastní odborná práce	a	1 h 5 min.	17 min.	2 h 35 min.	57 min.	2 h 31 min.	32 min.	3 h 2 min.	26 min.
	b	2 h 7 min.	11 min.	1 h 38 min.	14 min.	2 h 9 min.	14 min.	2 h 35 min.	25 min.

a — JZD; b — státní statky; 1 — všední den; 2 — den pracovního klidu

IV. Struktura pracovního času v oblasti přípravy a v oblasti pomocných činností při řídicí práci v průběhu roku — The structure of the work time spent in the field of preparation and auxiliary activities at managing work during the year

		Jaro		Léto		Podzim		Zima	
		1	2	1	2	1	2	1	2
Příprava na řídicí práci celkem	a	13 min.	23 min.	5 min.	1 min.	11 min.	1 min.	30 min.	2 min.
	b	8 min.	1 min.	8 min.	1 min.	16 min.	1 min.	45 min.	4 min.
Sebevzdělání	a	11 min.	3 min.	4 min.	1 min.	11 min.	1 min.	27 min.	2 min.
	b	8 min.	1 min.	7 min.	1 min.	12 min.	1 min.	39 min.	4 min.
Výchova a školení podřízených	a	2 min.	0	1 min.	0	0	0	3 min.	0
	b	0	0	1 min.	0	4 min.	0	6 min.	0
Pomocné činnosti při řídicí práci	a	1 h 24 min.	15 min.	1 h 9 min.	34 min.	1 h 6 min.	21 min.	55 min.	7 min.
	b	48 min.	4 min.	59 min.	16 min.	7 min.	13 min.	57 min.	7 min.
Doprava	a	44 min.	4 min.	36 min.	14 min.	37 min.	10 min.	32 min.	3 min.
	b	33 min.	3 min.	36 min.	8 min.	36 min.	3 min.	38 min.	3 min.
Manuální práce v rámci funkce	a	17 min.	5 min.	22 min.	14 min.	15 min.	7 min.	7 min.	3 min.
	b	4 min.	1 min.	7 min.	5 min.	12 min.	7 min.	6 min.	0
Ztrátový čas	a	29 min.	10 min.	28 min.	19 min.	17 min.	10 min.	13 min.	3 min.
	b	8 min.	4 min.	11 min.	8 min.	7 min.	2 min.	9 min.	1 min.
Čas nepříslušející funkci	a	19 min.	8 min.	22 min.	17 min.	14 min.	7 min.	9 min.	2 min.
	b	5 min.	3 min.	8 min.	6 min.	5 min.	1 min.	5 min.	1 min.

a — JZD, b — státní statky; — všední den; 2 — den pracovního klidu

sahují svého ročního maxima) — $11\frac{1}{4}$ h a nejvíce v jarním období — $11\frac{3}{4}$ h.

Ve víkendovém dni (tab. I) se u řídicích pracovníků JZD rozšiřuje fond mimopracovního času v jarním maximu na $16\frac{1}{4}$ h a v letním minimu klesá až na $13\frac{3}{4}$ h. Rozdíl mezi jarním maximem a letním minimem činí přes 10 %. Řídicí pracovníci státních statků mají největší (stejně dlouhý jako u JZD) fond mimopracovního času rovněž na jaře, nejmenší opět v létě (klesá na $14\frac{3}{4}$ h). Rozdíl mezi jarním maximem a letním minimem je menší než u pracovníků JZD a činí $6\frac{1}{2}$ %.

Fond volného času všedního dne (tab. I) řídicích pracovníků JZD ($2\frac{3}{4}$ h) klesá v letním období na $2\frac{1}{4}$ h, kdežto v zimě se rozšiřuje na $3\frac{1}{4}$ h. Řídicí pracovníci státních statků, kteří disponují poněkud větším fondem volného času (3 h), jsou sezónností v této sféře zasaženi méně. V letní pracovní špičce mají $2\frac{3}{4}$ h a v zimním maximu $3\frac{1}{4}$ h volného času. Rozdíl mezi létem a zimou činí u pracovníků JZD 4 %, u pracovníků státních statků pouze 2 %.

Ve víkendovém dni (tab. I), kdy se u obou skupin zvyšuje fond volného času v průměru na dvojnásobek, tj. na $5\frac{3}{4}$ h u JZD a $6\frac{1}{4}$ h u státních statků, můžeme u řídicích pracovníků JZD pozorovat prudký pokles volného času v letním období, a to na $4\frac{1}{2}$ h a výrazné zvýšení jeho fondu v zimním období na $7\frac{1}{4}$ h. U řídicích pracovníků státních statků je sféra volného času zasažena sezónností podobně jako ve všední den podstatně méně — s nejnižšími hodnotami v letním období ($5\frac{1}{2}$ h) a nejvyššími v zimě ($7\frac{1}{2}$ h). Rozdíl mezi letním minimem a zimním maximem činí u řídicích pracovníků JZD 11 % a u pracovníků státních statků 8 %.

DISKUSE

Jak vyplývá z předešlého rozboru, vyznačuje se struktura časového fondu řídicích pracovníků v zemědělství zvýšeným podílem pracovního času ve všední dny a jeho přerůstáním do dnů víkendových. Výrazně zvýšené časové nároky na práci ve všední dny (v průměru 9 až 10 hodinové) při nutnosti věnovat regeneraci sil formou spánku zhruba $7 - 7\frac{1}{4}$ h způsobují, že na ostatní složky mimopracovního času a na všechny komponenty volného času zbývá v časovém cyklu všedního dne zhruba 7 hod. Víc jak polovinu z tohoto množství času (4 h) musí pracovník vynaložit na realizaci základních mimopracovních povinností zejména z oblasti osobních a rodinných potřeb a zbytek (3 h) věnuje komponentám volného času. Vezmeme-li v úvahu ještě další skutečnost, že nečinnému odpočinku (jehož hlavní složkou je vedlejší spánek) je určen zhruba čas, který doplňuje celkovou dobu spánku na plných 8 h, zjišťujeme, že denní penzum volného času všedního dne jen nepatrně přesahuje 2 h.

Nepříznivá situace ve sféře mimopracovního a volného času v periodě všedních dnů se promítá do závěru týdne. V periodě víkendových dnů se časový tlak nerealizovaných složek mimopracovních povinností všedního dne uplatňuje přesouváním na čas náročnějších aktivit do tohoto období, čímž vzrůstá množství mimopracovního času ve srovnání se všedním dnem na dvojnásobek. Tak dochází k tomu, že řídicí pracovník vynakládá plnou třetinu časového fondu víkendového dne na

plnění mimopracovních povinností. Tato skutečnost spolu s přerůstáním pracovního času řídicího pracovníka do závěru týdne negativně ovlivňuje sféru volného času víkendového dne. Přestože fond volného času v tyto dny tvoří víc než dvojnásobek času ve srovnání se všedním dnem, nelze tento stav považovat — s ohledem k rychle narůstajícím nárokům na řídicího pracovníka — za vyhovující.

Nepříznivé relace mezi pracovním a mimopracovním a volným časem řídicího pracovníka v zemědělství jsou prohlubovány v průběhu ročního cyklu sezónnosti. Tento trvale působící rys řídicí práce v zemědělství způsobuje, že časové tlaky ze sféry práce mění v jednotlivých obdobích, týdnech a někdy i dnech časové podmínky práce a života řídicího pracovníka. To vede k nepravidelnostem životního rytmu, a tím k živelnosti. Ve sféře práce je tato skutečnost jedním ze zdrojů převahy operativního řízení nad řízením koncepčním. Rovněž sféra mimopracovního a volného času jsou narušovány tím, že se zhoršují možnosti plánování určitých aktivit, což ve svých důsledcích znamená plýtvání časem tam, kde se ho z hlediska současných potřeb nejvíce nedostává.

Řešení této problematiky lze z hlediska námi sledovaných časových podmínek spatřovat ve vytváření předpokladů k zajištění příznivějších relací mezi sférami pracovního, mimopracovního a volného času. Ve sféře práce by šlo především o to posoudit a propracovat stávající varianty diferencované pracovní doby, varianty krátkodobých a dlouhodobých pracovních režimů, ve sféře mimopracovní o zhodnocení časových úspor prostřednictvím rozšiřování a přesnějšího zaměření občanské vybavenosti naší vesnice a ve sféře volného času o ujasnění dosahu všech proměn pracovních a životních podmínek a posouzení možností realizace jednotlivých komponent volného času v současném období a v nejbližší perspektivě.

Literatura

- LOPATA, L.: Pracovní čas řídicích pracovníků JZD a sezónnost. Sbor. ÚVTIZ - Sociol. Zeměd., 15, 1979, č. 1, s. 31-43.
LOPATA, L.: Volný čas řídicích pracovníků v zemědělství. Sbor. ÚVTIZ - Sociol. Zeměd., 16, 1980, č. 1, s. 63-74.

Došlo dne 11. 3. 1981

ЛОПАТА, Л. (Сельскохозяйственный институт, Прага - Сухдол): Фонд времени руководящих работников сельского хозяйства и его изменения. Сбор. ÚVTIZ - Sociol. Zeměd., 17, 1981 (2) : 107-120.

Область использования времени руководящими работниками сельского хозяйства отличается повышенными требованиями к руководящей деятельности, что касается времени, значительно выходящими за рамки нормальных дней вплоть до конца недельного цикла, далее недостатком времени при выполнении внерабочих обязанностей, а с точки зрения растущих многосторонних требований к руководящему работнику также явным недостатком свободного времени. Таким образом область свободного времени с точки зрения количества уже не может в настоящее время полностью решать растущие требования к руководящим работникам сельского хозяйства, а именно как в области возобновления телесной (физической) и душевной силы, так и в области образования вместе с повышением квалификации, не то чтобы стать центром многостороннего развития личности руководящего работника.

структура фонда времени; руководящая деятельность; развитие личности

LOPATA, L. (University of Agriculture, Praha - Suchdol): *The Time Fund of Leading Workers in Agriculture and its Seasonal Changes*. Sbor. ÚVTIZ - Sociol. Zeměd., 17, 1981 (2) : 107-120.

Leading workers in agriculture need more time for their managing work; work days often do not suffice and much of their weekends has to be added as work time. Agricultural leading workers also suffer from time stress in fulfilling duties other than those associated with work. Owing to the all-round and high requirements of their job, the leisure time of leading workers in agriculture is scarce. Hence nowadays the leisure time of these workers can no longer restore their physical and mental strength, nor is it sufficient for their further study and qualification improvement. Thus leisure time can hardly be a source of an all-round development of leading workers' personalities.

structure of time fund; managing work; development of personality

LOPATA, L. (Hochschule für Landwirtschaft, Praha - Suchdol): *Zeitfonds leitender Beschäftigten in der Landwirtschaft und seine Saisonumwandlungen*. Sbor. ÚVTIZ - Sociol. Zeměd., 17, 1981 (2) : 107-120.

Der Bereich des Wirtschaftens mit der Zeit zeichnet sich bei leitenden Beschäftigten in der Landwirtschaft durch erhöhte Zeitanprüche auf die leitende Tätigkeit, die nicht nur am Alltag sondern auch am Ende des Wochenzyklus ausgeübt wird, weiter durch den Zeitmangel bei der Erfüllung der Pflichten außer dem Beruf und vom Gesichtspunkt sich erhöhender vielseitiger Ansprüche auf den leitenden Beschäftigten auch durch einen deutlichen Freizeitmangel aus. So kann die Sphäre der Freizeit heute bereits vom quantitativen Gesichtspunkt nicht in einem vollen Maß die anwachsenden Ansprüche auf die leitenden Beschäftigten in der Landwirtschaft, sowohl im Bereich der Erneuerung der physischen und psychischen Kräfte als auch im Bereich der Bildung gemeinsam mit der Erhöhung der Qualifizierung befriedigen. Sie kann also selbstverständlich nicht der Schwerpunkt der allseitigen Entwicklung der Persönlichkeit des leitenden Beschäftigten sein.

Struktur des Zeitfonds; leitende Tätigkeit; Entwicklung der Persönlichkeit

Adresa autora:

Ladislav Lopata, CSc., Vysoká škola zemědělská, 160 21 Praha - Suchdol
